

Evropské a vnitrostátní aspekty jmenování hmotněprávního opatrovníka akciové společnosti

MONIKA FOREJTOVÁ, MARKÉTA ŠLEJHAROVÁ*

European and national legal aspects of appointing of a guardian to a joint stock company

Summary: This article explores the issue of appointing of a guardian to a joint stock company and the European and national legal aspects of this institution, which was established by the new Czech Civil Code. Attention is also given to substantive and procedural legislation regarding the guardianship of a legal entity. The constitutional aspect is also mentioned. The authors challenge the current regulation regarding the guardianship of a legal entity, primarily in relation to the joint stock company because of its complicated internal structure. The article also provides a practical view at the issue. It explains how the institution is applied by the courts and suggests how it should be applied with the utmost respect to the rights of business corporations.

Keywords: guardian – joint stock company – european law – the new Czech Civil Code

Dne 1. ledna 2014 nabyl účinnosti občanský zákoník (dále také „OZ“),¹ zákon o obchodních korporacích² (dále také „ZOK“), zákon o mezinárodním právu soukromém,³ zákon o veřejných rejstřících⁴ a řada souvisejících předpisů byla současně nebo následně novelizována. Z hlediska civilního práva procesního došlo novelou občanského soudního řádu⁵ k vyjmutí tzv. nesporných řízení⁶ a jejich přenesení do samostatného zákona, kterým je zákon o zvláštních řízeních soudních (dále také „ZŘS“).⁷

Předkládaný článek se zabývá evropskými a vnitrostátními aspekty ustanovení hmotněprávního opatrovníka akciové společnosti podle obecné úpravy opatrovnictví právnických osob dle občanského zákoníku.⁸ Pozornost je tak vedle evropských souvislostí (zejm. s ohledem na vnitřní trh a volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu) věnována hmotněprávní a procesní úpravě, a ústavněprávním aspektům (ochrana vlastnictví). V textu jsou identifikovány praktické, teoretické a výkladové problémy související s problematikou hmotněprávního opatrovnictví akciové společnosti jako právnické osoby *sui generis species*. Autorky se staví kriticky ke koncepci obecné (a kusé) úpravy opatrovnictví právnických osob a její aplikaci na akciovou společnost, která je ze všech obchodních korporací pod největším kvantitativním vlivem evropského práva, zejména směrnic. Rovněž se kriticky vyjadřují k extenzivnímu a mechanickému chápání pravidla obsaženého v § 486 občanského zákoníku. Jeho aplikace to-

tiž popírá podstatu akciové společnosti jako obchodní společnosti, její vnitřní strukturu, dělbu moci orgánů, ale má také, jak již bylo naznačeno, rozměr ústavní a mezinárodní. Pro účely tohoto článku však nekomentujeme otázku ochrany zahraničních investic, která může být také relevantní.⁹

Otázka, zda lze (a je žádoucí) jmenovat právnické osobě hmotněprávního opatrovníka, není v českém právnickém prostředí otázkou novou, nýbrž spíše obnovenou. V současné době se však do popředí dostávají zejména otázky týkající se jmenování hmotněprávního opatrovníka

* Monika Forejtová je vedoucí Katedry ústavního a evropského práva Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni a působí zároveň jako advokátka v Praze. Markéta Šlejharová je doktorandkou na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a působí zároveň jako advokátní koncipientka v Praze. E-mail: forejtova@akfcp.cz.

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění.

² Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), v aktuálním znění.

³ Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, v aktuálním znění.

⁴ Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, v aktuálním znění.

⁵ Zákon č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁶ Kromě nesporných řízení byla, dle některých odborných názorů, vyjmuta také řízení sporná a naopak některá nesporná řízení byla ponechána v občanském soudním řádu.

⁷ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v aktuálním znění.

⁸ K tomu podrobněji viz LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. – Obecná část (§ 1654). Komentář*. 1. vyd., Praha 2014.

SVEJKOVSKÝ, J. – DEVEROVÁ, L. a kol. *Právnické osoby v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vyd., Praha, 2013.

⁹ BĚLOHLÁVEK, A. J. *Ochrana přímých zahraničních investic v Evropské unii*. Praha, 2010; ŠTURMA, P. – BALÁŠ, V. *Mezinárodní ekonomické právo*. Praha, 2013, s. 303 a násl.

obchodní korporaci a územně samosprávným celkům.¹⁰ Kromě uvedeného existuje také možnost jmenování veřejnoprávního opatrovníka fyzickým osobám, kterým jsou obce.¹¹ Obě výše uvedené možnosti jmenování hmotněprávního opatrovníka jsou v současné době zcela nové a s jejich problematikou se potýkají subjekty veřejného i soukromého práva.

Pokud jde o ustavení opatrovníka obchodní korporaci, část právní vědy dovodila, že ustanovení opatrovníka právnické osobě je plně v souladu s Listinou základních práv a svobod, neboť je ve veřejném zájmu zajistit ochranu každému, kdo není schopen zastávat v plné míře své zájmy.¹² Tento názor je však, dle našeho mínění, v rozporu s principem minimalizace ingerence státu do soukromoprávních vztahů. Naproti tomu část literatury poukazuje na problematičnost a rizika použití ustanovení předchozího občanského zákoníku (§ 29) u právnických osob korporátního typu, a to z hlediska opodstatněnosti a absence veřejného zájmu.¹³ Jiří Švestka na margo toho poznamenal, že je vzhledem ke specifickým případům „vždy třeba náležitě vymezit rozsah práv a povinností opatrovníka, a to s ohledem jak na zájmy členů obchodní společnosti či družstva, tak na působení jejich orgánů“.¹⁴

Evropské aspekty

Právo Evropské unie je postaveno na principu přednosti a přímého účinku vůči národním právním úpravám. Právní úpravy jednotlivých členských států EU musí být v souladu s právem Evropské unie a nesmí být v rozporu s tzv. tržními svobodami, na kterých stojí společný vnitřní trh EU, jenž je pro právo Evropské unie výchozím klíčovým pojmem (tzv. vnitřní trh, tj. prostor bez vnitřních hranic). V tomto prostoru je garantován volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu. Od vymezení těchto součástí vnitřního trhu se odvíjí koncepce tzv. čtyř základních tržních svobod.¹⁵ Každá z těchto základních svobod vykazuje vlastní charakteristické znaky, které ji vymezují vůči jiné základní svobodě. Společné mají to, že zakazují jakoukoli neodůvodněnou, resp. neospravedlnitelnou restriktci volného pohybu zboží, osob, služeb nebo kapitálu, čímž naplňují jeden ze základních principů unijního práva, kterým je zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti.¹⁶ Právo EU upravuje mimo jiné i postavení společností a společníků,¹⁷ zaměřuje se především na společnosti akciové,¹⁸ a to zejména formou směrnic. Mezi novější směrnice, které upravují především postavení a ochranu společníků patří např. směrnice EP a Rady 2007/36/ES o výkonu některých

práv akcionářů ve společnostech s kótovanými akciemi, směrnice EP a Rady 2009/101/ES o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 48 druhého pododstavce Smlouvy, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření a směrnice EP a Rady 2012/30/EU o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osoby vyžadována v členských státech ve smyslu čl. 54 druhého pododstavce Smlouvy o fungování EU při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření.

Při následujících úvahách o vnitrostátní úpravě opatrovníka proto nelze pominout stránku práva Evropské unie, neboť v případě, že společník či kapitál jsou evropského původu, spadá případ aplikace § 486 a násl. OZ i do působnosti Smlouvy o Evropské unii (dále také „SEU“) a Smlouvy o fungování Evropské unie (dále také „SFEU“). Česká republika jako člen

¹⁰ K tomuto např. Karlovy Vary: Město uspělo se stížností na stanovení opatrovníka. Dostupné na: <http://www.parlamentni-listy.cz/politika/obce-volicum/Karlovy-Vary-Mesto-uspelo-se-stiznosti-na-stanoveni-opatrovnika-394791>.

¹¹ MÁRTON M. Institut opatrovníka ve správním řízení – vybrané otázky, Trnavská univerzita, Právnická fakulta, Slovensko. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/09%20Ustavko/23%20marton.pdf.

¹² ELIÁŠ, K. Opatrovnictví právnické osoby podle hmotného práva. *Právní rozhledy*, 2007, č. 20, s. 727.

¹³ PELIKÁNOVÁ, I. – PELIKÁN, R. Lze ustanovit hmotněprávního opatrovníka akciové společnosti? *Právní rozhledy*, 2007, č. 16, s. 601; DOLEŽIL, T. – HAVEL, B. Hmotněprávní opatrovník obchodní společnosti letem světem. *Právní rozhledy*, 2007, č. 22, s. 818.

¹⁴ ŠVESTKA, J. Komentář k § 29 In: Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník I, II*, 2. vyd., Praha, 2009, s. 300.

¹⁵ K pojmu vnitřního trhu podrobněji viz TOMÁŠEK, M. – TÝČ, V. a kol. *Právo Evropské unie*. Praha, 2013, s. 210; KLÍMA, K. a kol. *Evropské právo*. Plzeň, 2011, s. 138 a násl. TICHÝ, L. – ARNOLD, R. – ZEMÁNEK, J. – KRÁL, R. – DUMBROVSKÝ, T. *Evropské právo*. 4. vyd. Praha, 2011, s. 401–508.

¹⁶ K tomu např. FOREJTOVÁ, M. *Judikatura soudu EU a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace*. Plzeň, 2013, s. 74 a násl.

¹⁷ Na všechny kapitálové společnosti se vztahují: první směrnice Rady 68/151/EHS ze dne 9. března 1968 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření, čtvrtá směrnice Rady 78/660/EHS ze dne 25. července 1978, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o ročních účetních závěrkách některých forem společností a sedmá směrnice Rady 83/349/EHS ze dne 13. června 1983, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy o konsolidovaných účetních závěrkách, které se týkají zveřejňování informací, platnosti závazků společností, neplatnosti společností a roční účetní závěrky a konsolidované účetní závěrky.

¹⁸ Směrnice, které se týkají založení, základního kapitálu, fúzí a rozdělení společností a vztahují se pouze na akciové společnosti, jsou druhá směrnice Rady 77/91/EHS ze dne 13. prosince 1976 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření, třetí směrnice Rady 78/855/EHS ze dne 9. října 1978, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o fúzích akciových společností 9) a šestá směrnice Rady 82/891/EHS ze dne 17. prosince 1982, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy o rozdělení akciových společností.

ský stát EU je povinna dodržovat svůj závazek vůči EU, že právo a jeho výkon nesmí být v rozporu s unijním právem, jak předvídá shora uvedený princip přednosti a přímého účinku.¹⁹ V daném případě konkrétně se svobodou usazování (čl. 49 a násl. SFEU) a svobodou volného pohybu kapitálu (čl. 63 a násl. SFEU),²⁰ případně se zákazem diskriminace a pravidly, na kterých stojí občanství EU dle čl. 18 ve spojení s čl. 21 SFEU.²¹ Každý členský stát musí zajistit, aby výkon práva, včetně rozhodovací činnosti soudů byl vždy v souladu s unijním právem (*effet utile*).²²

V kontextu problematiky, a to optikou svobod vnitřního trhu, je významné, že vnitrostátní úprava jmenování opatrovníka obchodní společnosti je schopna omezit svobodu usazování a svobodu volného pohybu kapitálu.²³ Společníku či akcionáři, který vloží do podnikání právnické osoby svůj kapitál, se tak do jisté míry omezuje možnost, alespoň na valné hromadě, nebo rozhodnutím jediného akcionáře, ovlivňovat chod obchodní korporace. S tím je dále spojena způsobilost zamezení přístupu na trh, neboť i přes svůj nediskriminační charakter představuje významné riziko pro společnost, resp. kapitál. V takovém případě může být ustanovení opatrovníka citelným zásahem členského státu²⁴ do právní sféry společnosti a tudíž i společnosti, resp. kapitálu, jenž je přípustný pouze na základě kategorických požadavků²⁵ a principu proporcionality.²⁶ Požadavek přiměřenosti je dán jak pro právní úpravu, tak pro její aplikaci v praxi, kde zejména soudy, které rozhodují o jmenování opatrovníka, musejí aplikovat tzv. test proporcionality. Ten je obecně prostředkem k hledání rovnováhy mezi obecnými zájmy obchodní korporace a zájmy dalších účastníků, kteří jmenování opatrovníka navrhuji (pokud nejedná soud bez návrhu, což je v praxi skutečně řídké, neboť soud ve většině takovýchto případů jedná z určitého podnětu). Jeho podstatou by mělo být jemné poměrování – kritérium vhodnosti (zda institut, který omezuje určité základní právo, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl), kritérium potřebnosti (poměrování s jiným prostředkem, který neomezuje základní právo ani svobodu), kritérium porovnání závažnosti obou v kolizi proti sobě stojících základních práv, které je *de facto* testem proporcionality. Podstatou testu proporcionality je **požadavek šetření smyslu a podstaty omezovaného základního práva nebo svobody, v tomto případě konkrétní právnické osoby**. V testu proporcionality by měl soud zkoumat především, zda je opatření v podobě jmenování opatrovníka způsobilé projít níže uvedenými testy:

- b) test nezbytnosti opatření (Je jmenování opatrovníka v konkrétní situaci pro danou právnickou osobu skutečně nezbytné?),
- c) test naléhavosti opatření (Je jmenování opatrovníka v konkrétní situaci pro danou právnickou osobu skutečně naléhavé?),
- d) test zájmů právnické osoby (Jaká práva a svobody má právnická osoba a jaké důsledky bude mít omezení právnické osoby v podobě ustanoveného opatrovníka?).²⁷

Při aplikaci testu proporcionality je příslušný soud vždy povinen zvažovat, právě s ohledem na institut opatrovníka jako opatření *ultima ratio*, zda existují případně mírnější prostředky pro dosažení sledovaného cíle. Jak upozorňují také Doležil a Havel, soudce by měl při svém rozhodování o jmenování opatrovníka obchodní korporaci v každém jednotlivém případě provést obdobný test jako v případě zkoumání

¹⁹ ONDŘEJKOVÁ, J. *Princip přednosti evropského práva v teorii a soudní praxi*. Praha, 2011. MALENOVSKÝ, J. Důvěřuji, ale prověřuji: Prověrka principu přednosti unijního práva před právem vnitrostátním měřítky pramenů mezinárodního práva. *Právník*, 2010, č. 8; MALENOVSKÝ, J. Půlstoletí od rozsudku Costa/ENEL: Je unijní právo (stále) zvláštním právním řádem?. *Právník*, 2015, č. 3; MALENOVSKÝ, J. 60 let Evropských společenství: Od francouzského „supranacionálního“ smluvního projektu k jeho německému podústavnímu provádění. *Právník*, 2012, č. 7.

²⁰ TOMÁŠEK, M. In dubio pro codem – k přesahu volného pohybu kapitálu do ostatních svobod evropského práva, *Právník*, 2000, č. 2, s. 132 a násl.

²¹ K tomu blíže YLLOVÁS, J. – PÍTROVÁ, L. – PALDUSOVÁ, H. a kol. *Lisabonská smlouva. Komentář*. Praha, 2010.

²² Rozhodnutí Soudního dvora EU/ESD ve věci 36/62 (*Německo v. Komise*), 6/64 (*Costa v. E. N. E. L.*), 792/79 (Camera Care), C-217/88 (*Komise v. Německo*), C-213/89 (*Factoratame*), C-292/89 (*Antonissen*), C-6/90 a 9/90 (*Francovich*), C-97/91 (*Borelli*), C-275/00 (*First*), C-506/04 (*Wilson*), C-132/06 (*Komise v. Itálie*). TICHÝ – ARNOLD – ZEMÁNEK – KRÁL – DUMBROVSKÝ, *op. cit.*, s. 239–240.

²³ Volný pohyb kapitálu zahrnuje především přímé a portfoliové investice, investice do nemovitostí, operace na finančních trzích (akcie a obligace), kolektivní investování, depozita, úvěry a půjčky, pojištění, na <https://www.euroskop.cz/8737/sekce/volny-pohyb-kapitalu/>.

²⁴ Zásahy členských států do vnitřního statusu národních obchodních korporací, jsou právem EU předvídány, resp. judikaturou SDEU dovozeny. Např. rozhodnutí o předběžné otázce ve věci *Daily Mail C-81/87*, ze dne 27. září 1988, týkající se přesunu sídla korporace do daňového ráje („*Za současného stavu práva Společenství musí být články 43 ES a 48 ES vykládány tak, že nebrání právní úpravě členského státu, která nedovoluje společnosti založené podle vnitrostátního práva tohoto členského státu přemístit své sídlo do jiného členského státu a zároveň být považována i nadále za společnost, která se řídí vnitrostátním právem členského státu, podle jehož právní úpravy byla založena.*“), který byl potvrzen rozhodnutím ve věci *Cartesio C-210/06*. Na druhé straně v případech, kdy členské státy neodůvodněně omezí svobodu pohybu kapitálu, se uplatňuje obvyklé řízení o nesplnění povinnosti stanovené čl. 258 až 260 Smlouvy o fungování EU. Významné případy porušení předpisů zahrnovaly mimo jiné zvláštní práva veřejných orgánů v soukromých společnostech či odvětvích (např. *Komise v. Německo, věc C-112/05 Volkswagen*), případ Evropská komise v. Portugalsko (*věc C-171/08*) z roku 2010, v němž Soudní dvůr potvrdil předchozí judikaturu ohledně zvláštních práv a zdůraznil, že volný pohyb kapitálu zahrnuje jak „přímé“, tak „portfoliové“ investice.

²⁵ SVOBODA, P. Eroze konceptu kategorických požadavků v právu EU. *Právník*, 2014, č. 4, s. 287–308.

²⁶ Rozhodnutí Soudního dvora EU/ESD ve věci 11/70 (*Internationale Handelsgesellschaft*), 122/78 (*Buitoni*), 44/79 (*Hauer*), 132/80 (*United Foods*), 331/88 (*Fedesa*), C-368/95 (*Familienpress*), C-110/05 (*Komise v. Itálie*). DOLEŽIL, T. Konvergence základních svobod vnitřního trhu. *Jurisprudence*, 2006, č. 2, s. 40 a násl.

²⁷ Srov. KOSAŘ, D. Kolize dvou základních práv v judikatuře Ústavního soudu ČR. *Jurisprudence*, 2008, roč. 8, č. 1, s. 3–19, ISSN 1212-9909.

souladu jmenování opatrovníka právnické osobě s Listinou základních práv a svobod,²⁸ a to odkazem na judikaturu Soudního dvora EU.²⁹

Hmotněprávní aspekty ustanovení opatrovníka

Nově je opatrovnictví právnických osob upraveno v Hlavě III. první části občanského zákoníku, v dílu 3 pojmenovaném „Zákonné zastoupení a opatrovnictví“, konkrétně v ust. § 486–488 OZ. Zákonné vymezení důvodů pro ustavení opatrovníka právnické osobě je kusé a velmi neurčité, neboť se omezuje pouze na konstatování, že opatrovník je jmenován právnické osobě, která jej potřebuje, resp. aby mohly být spravovány její záležitosti nebo aby mohla být hájena její práva. Dle našeho názoru však právnická osoba potřebuje opatrovníka za situace, kdy by bez jeho ustavení došlo k ochromení její činnosti a za předpokladu, kdy není ve vlastních silách právnické osoby tuto situaci překlenout. Taková situace může výjimečně nastat, např. není-li znám reálný pobyt statutárního orgánu právnické osoby nebo je-li obchodní korporace ovládána dvěma nebo více osobami, které mají oprávnění jednat jménem společnosti a jejichž právní jednání si navzájem odporuje. Opatrovníka lze právnické osobě však ustanovit až na základě reálně existující situace, nikoli na základě předpokladu, že bez tohoto aktu dojde k vážnému narušení chodu právnické osoby. Další nevýhodou pro obchodní korporaci oproti fyzické osobě v případě, že je jí jmenován opatrovník z vnějšku, je zřejmá nemožnost ustavení tzv. opatrovnické rady, neboť s ohledem na systematické zařazení v občanském zákoníku, může opatrovnická rada vzniknout jen při opatrovnictví člověka, nikoli právnické osoby.³⁰ Smyslem opatrovnické rady je dohled nad výkonem pravomocí ze strany opatrovníka. Bez souhlasu opatrovnické rady u fyzické osoby opatrovník nesmí např. rozhodnout o změně bydliště opatrovance, o umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení, nebo o zásazích do integrity, pokud se nejedná o zákroky bez závažných následků. Dále opatrovník nesmí bez souhlasu opatrovnické rady naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o nabytí nebo zcizení majetku, přijetí nebo poskytnutí zápujčky, úvěru nebo jistoty, a to v hodnotě převyšující stonásobek životního minima, převyšující jednu třetinu jeho majetku, ledaže tato třetina představuje hodnotu jen nepatrnou. Taková omezení však pro opatrovníka obchodní korporace neexistují.³¹

Platná právní úprava v zásadě vymezuje tři důvody, proč by soud měl jmenovat hmotně-

právního opatrovníka, a to důvody vymezené v ust. § 486 odst. 1 a v § 165 občanského zákoníku, kterými jsou

1. potřeba spravování záležitostí právnické osoby a hájení jejích práv ze strany jmenovaného opatrovníka (§ 486 odst. 1 OZ),
2. nedostatečný počet členů statutárního orgánu právnické osoby předepsaný zákonem, či zakladatelským právním jednáním (§ 165 odst. 1 OZ), a
3. rozpor zájmů člena statutárního orgánu se zájmy právnické osoby (§ 165 odst. 2 OZ).

Mezi diskutovanou problematiku patřila i otázka vztahu ust. § 165 a 486 OZ, a to především skutečnost, zda lze ustanovit právnické osobě opatrovníka dle § 486 OZ, aniž by však byly naplněny podmínky stanovené v ust. § 165 OZ. Touto problematikou se zabýval i Vrchní soud v Praze, který dospěl k závěru, že obě ustanovení představují samostatný titul ke jmenování opatrovníka právnické osobě, přičemž „ust. § 165 odst. 1 OZ dopadá na situace, kdy určitému počtu členů statutárního orgánu zanikly funkce, zatímco § 486 odst. 1 OZ dopadá na situace, kdy právnická osoba sice má dostatečně obsazeny funkce členů (člena) svého statutárního orgánu, leč tito členové (člen) jsou neaktivní ve vztahu k výkonu své funkce, a právnická osoba potřebuje jmenování opatrovníka soudem, aby mohly být spravovány její záležitosti nebo aby mohla být hájena její práva.“³² Právní úprava obsažená v § 165 odst. 2 OZ pak představuje typický institut kolizního opatrovníka. Jedná se o situace, kdy dochází ke střetu zájmů statutárního orgánu právnické osoby se zájmy této právnické osoby a současně absentuje jiný člen orgánu právnické osoby např. člen statutárního orgánu, likvidátor či jmenovaný opatrovník, který je oprávněn za právnickou osobu jednat. S ohledem na judikaturu Nejvyššího soudu nelze však v případě obchodních korporací přehlížet, že konflikt zájmů členů (statutárních) orgánů a obchodních korporací řeší § 54 ZOK. Splní-li člen (statutárního) orgánu svoji informační povinnost dle § 54 ZOK a nepozastaví-li mu kontrolní či nejvyšší orgán obchodní korporace výkon jeho funkce, může obchodní korporaci zastupovat bez ohledu na střet zájmů; ust. § 437 OZ se v takovém případě neuplatní. Pak ani nelze obchodní korporaci

²⁸ DOLEŽIL, T. – HAVEL, B. Hmotněprávní opatrovník obchodní společnosti letem světem. *Právní rozhledy*, 2007, č. 22.

²⁹ DOLEŽIL, T. Konvergence základních svobod vnitřního trhu. *Jurisprudence*, 2006, č. 2, s. 40 a násl.

³⁰ SVOBODA, K. Perspektivy institutu opatrovnické rady. *Jurisprudence*, 2013, č. 1, s. 18 a násl.

³¹ Blíže § 472 a násl. zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; § 49 a násl. zák. č. 292/2013 Sb., zákona o zvláštních řízeních soudních.

³² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 9. 2015, č. j. 7 Cmo 67/2015 – 393.

jmenovat opatrovníka dle § 165 odst. 2 OZ. Avšak poruší-li člen statutárního orgánu povinnost informovat o (možném) střetu zájmů podle § 54 odst. 1 a 2 ZOK, brání existující rozpor zájmů tohoto člena statutárního orgánu se zájmy obchodní korporace tomu, aby za obchodní korporaci právně jednal (na jednání takového člena statutárního orgánu dopadá § 437 OZ se všemi důsledky z toho plynoucími). Jsou-li splněny ostatní podmínky § 165 odst. 2 OZ, lze takové obchodní korporaci i jmenovat opatrovníka podle posledně označeného ustanovení.³³

Jmenování opatrovníka právnické osobě je vždy třeba vnímat jako institut *ultima ratio*, neboť představuje zásah soudu do vnitřních poměrů právnické osoby, který je krajním řešením, k němuž je na místě přikročit až tehdy, není-li možné nastalou situaci naplňující důvody pro jmenování opatrovníka právnické osobě překlenout jinak např. jmenováním chybějícího člena orgánu právnické osoby soudem (dle § 198 ZOK v případě jednatele společnosti s ručením omezeným, dle § 443 ZOK v případě člena představenstva akciové společnosti, dle § 453 ZOK v případě člena dozorčí rady akciové společnosti či dle § 713 ZOK v případě člena představenstva družstva).³⁴ Jmenování opatrovníka právnické osobě je také výrazným zásahem do sféry vlastnického práva právnické osoby, resp. jejich ekonomických vlastníků a do sféry vztahů se třetími subjekty, zejména obchodními partnery včetně partnerů z bankovního sektoru. Důvody pro jmenování opatrovníka musí vždy reagovat na objektivní neschopnost právnické osoby jednat nebo hájit svá práva. Vždy je třeba zkoumat, zda je právnická osoba schopna jednat např. prostřednictvím svých zaměstnanců či prokuristů. V tomto smyslu pak ani skutečnost, že právnická osoba nemá statutární orgán, jenž je oprávněn za ni jednat, neznamená *ipso facto*, že má být jmenován opatrovník. Stejně tak není pravidlem, že má-li právnická osoba např. více statutárních orgánů a je veden spor o to, který je legitimní, měla by tato skutečnost být automatickým důvodem pro jmenování opatrovníka.³⁵ Zákon stanovuje, že jmenování opatrovníka přichází v úvahu tehdy, pokud to právnická osoba potřebuje pro vlastní správu nebo ochranu, což předpokládá zajištění materiální, nikoliv formální.

Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku byly důvodem zakotvení úpravy opatrovníka právnické osoby nejasnosti, zda lze právnické osobě opatrovníka jmenovat, a dále důvody praktické. Nutno však podotknout, že odborná veřejnost se k hmotněprávnímu opatrovníku právnické osoby stavěla spíše negativně. Zastáncem opačného názoru byl zejména

prof. Karel Eliáš, avšak i on zdůrazňuje užití institutu opatrovníka jen ve zcela mimořádných případech, kdy nebude možné zjednat nápravu vlastními silami. I přesto, že tento menšinový názor byl nakonec prosazen a vtělen do ust. § 165 odst. 2 OZ, nezůstává tato problematika bez povšimnutí.

Důvodová zpráva k ust. § 486–488 OZ připouští dva důvody pro ustanovení opatrovníka právnické osobě, tedy jak z důvodu hájení zájmů samotné právnické osoby, tak i z důvodu veřejného zájmu, jak je tomu u opatrovnictví člověka, avšak ukládá soudu zvláštní bedlivost při jeho jmenování. Dle této představy má soud při zvažování, zda je třeba v konkrétní situaci jmenovat právnické osobě opatrovníka, především posuzovat, zda je jeho jmenování přiměřené s ohledem na následek, který bez jeho ustavení skutečně hrozí.

Teorie i praxe se v této souvislosti shodně pouze na jednom a to, že jmenování opatrovníka je krok, který zásadně zasahuje do oprávnění právnické osoby samostatně jednat a proto by měl mít charakter tzv. opatření *ultima ratio*. Zřejmě i z tohoto důvodu praxe již reagovala tak, že společníci nebo akcionáři obchodních korporací do stanov vkládají zcela konkrétní osobu opatrovníka, která by měla být přednostně ustavena v případě, že by nastal některý z předpokladů pro jeho jmenování. Jedná se bezpochyby o praktické řešení situace spočívající v tom, že společnostem nejsou vnucovány osoby z vnějšku s přihlednutím k tomu, že obchodní korporace jsou zakládány za účelem hospodářské aktivity směřující k dosažení zisku (§ 2 odst. 1 ZOK). Je tedy žádoucí její operabilita, nikoli zmrazení prostřednictvím opatrovníka, který o obchodní korporaci nic neví.

V současné době probíhá příprava rozsáhlé novelizace občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích, jejímž obsahem je i návrh zásadní úpravy institutu opatrovníka právnické osoby. Autoři návrhu na změnu některých ustanovení občanského zákoníku upozorňují na nedostatky současné právní úpravy opatrovníka právnické osoby a uvádějí, že v současné koncepci opatrovníka právnické osoby není dostatečně zohledněno, že právnická osoba kromě statutárního orgánu disponuje také nejvyšším a zpravidla i kontrolním orgánem. Navíc je třeba si uvědomit, že společníci nebo členové or-

³³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015.

³⁴ Kupříkladu usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2015, 29 Cdo 4384/2015.

³⁵ MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník III. § 419–654. Velký komentář, svazek III.* Praha, 2014, s. 192.

gánů nejsou dle stávající úpravy účastníky řízení o jmenování opatrovníka *ex lege*, tudíž se k potřebě opatrovníka mohou vyjádřit pouze zprostředkovaně. Kontrola společníka i člena orgánu právnické osoby nad děním v právnické osobě je touto nucenou správou výrazně omezena.³⁶ Nad rámec plánované novely občanského zákoníku lze také uvést další praktické nesrovnalosti v případě, že je opatrovník ustanoven, aniž by mu byly soudem vymezeny kompetence. V takovém případě opatrovník funguje vedle orgánů právnické osoby a konflikty mezi výkonem jeho kompetencí, které nejsou soudem vymezeny, a výkonem zákonných kompetencí statutárních orgánů, jsou realitou, se kterou se potýkají všichni zúčastnění.

Procesní aspekty ustanovení opatrovníka

Řízení o jmenování opatrovníka právnické osoby patří mezi tzv. nesporná řízení (*iurisdictio voluntaria*), která jsou upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních (dále také „ZŘS“).³⁷ Řízení o jmenování opatrovníka právnické osobě je řízením ve věci samé, k jehož projednání soud nařídí v souladu s § 19 ZŘS jednání, jednání není třeba dle § 89 ZŘS nařizovat v případě, že soud neprovádí dokazování.³⁸ Věcně příslušným soudem k řízení v prvním stupni je krajský soud (§ 3 odst. 1 písm. b) ZŘS). Místní příslušnost soudu se určuje dle veřejného rejstříku, u něhož je právnická osoba zapsána. Jde-li o právnickou osobu, která se do veřejného rejstříku nezapisuje, je příslušný soud, v jehož obvodu má tato právnická osoba svůj obecný soud (§ 86 odst. 1 ZŘS).

Ačkoliv dle ustálené právní teorie jsou nesporná řízení ovládána především zásadou officiality (*Offizialgrundsatz*) a zásadou vyšetřovací (*Untersuchungsgrundsatz*),³⁹ v řízení o jmenování opatrovníka se stejně jako v ostatních nesporných řízeních upravených v zákoně o zvláštních řízeních soudních uplatní i zásada dispoziční (*Dispositionsgrundsatz*). Procesní iniciativa v řízení o jmenování opatrovníka leží tedy jak v rukou soudu, který sám rozhoduje o zahájení řízení (zahájení řízení *ex officio*) a zároveň vymezuje předmět tohoto řízení, tak i v rukou osoby, která na jmenování opatrovníka osvědčí právní zájem. Osobou s oprávněným zájmem na jmenování opatrovníka právnické osobě může být jak osoba, jež je členem právnické osoby, tak i osoba stojící mimo tuto právnickou osobu např. její věřitelé, kdy soud musí na jedné straně vážít oprávněné zájmy věřitelů a na druhé straně by měl vážít ochranu právnické osoby a věcně omezit nedůvodné útoky

na obchodní korporaci. I v takovém případě je však soud oprávněn překročit návrhy účastníků řízení. Bez ohledu na to, zda je řízení zahájeno z moci úřední či na návrh, vyžaduje se procesní aktivita soudu, na kterém leží také povinnost ze své vlastní iniciativy zjišťovat všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí a provádět k jejich prokázání potřebné důkazy (zásada vyšetřovací), přičemž jak jsme již výše uvedly, není omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci řízení (§ 20 odst. 1 ZŘS). Stejně tak je soud povinen provést i jiné důkazy, než ty, jež byly účastníky navrhovány, v případě, že jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu (§ 21 ZŘS). Účastníci řízení mají v nesporném řízení povinnost poskytnout soudu svou součinnost. S ohledem na výše uvedené je tak zřejmé, že v případě, kdy je soudu doručeno prohlášení stoprocentního (jediného) akcionáře, že se jmenováním opatrovníka akciové společnosti, jejíž je jediným akcionářem,⁴⁰ nesouhlasí, měl by se tímto vyjádřením soud zabývat a *ex officio* si zjišťovat skutečnosti s tím spojené, jež jsou důležité pro rozhodnutí ve věci a ověřovat si skutečnosti, které v průběhu řízení vyjdou najevo.⁴¹ Na tomto místě je vhodné poukázat též na judikaturu Vrchního soudu v Praze, který judikoval, že soud není při svém rozhodování vázán návrhem navrhovatele, pokud jde o volbu opatrovníka právnické osoby, bez ohledu na to, že navrhovatelem navrhovaný opatrovník právnické osoby splňuje zákonem požadované předpoklady.⁴²

Účastenství v řízení o jmenování opatrovníka právnické osoby je, jako ve většině nesporných řízení, pojímáno materiálně tzn., že je odvozováno z hmotněprávního postavení. Účastníkem řízení je dle § 6 odst. 1 ZŘS kromě navrhovatele v řízení zahájeném na návrh každý, jehož právní postavení může být, nebo dokonce je, dotčeno vydaným rozhodnutím a je tak zcela nezávislé na vymezení účastníků uvedeném v návrhu na zahájení řízení. Legální vymezení účastenství dle ust. § 6 odst. 1 ZŘS tak míří především na situa-

³⁶ Pracovní verze návrhu změn občanského zákoníku s komentářem ?autorů. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/infocentrum/aktuality/ministers-tvo-spravedlnosti-uverejnuje-pracovni-verzi-navrhu-zmen-obcanskeho-zakoniku/>.

³⁷ ZÁHRADNÍKOVÁ, R. Aplikace zákona o zvláštních řízeních soudních na některá řízení ve věcech obchodních korporací. *Jurisprudence*, 2014, č. 5, s. 34 a násl.

³⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 10. 2015, č. j. 7 Cmo 386/2014 -122.

³⁹ ZÁHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň, 2013, s. 53–55. WINTEROVÁ, A. – MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. Praha, 2014, s. 264 a násl.

⁴⁰ Směrnice EP a Rady 2009/102/ES ze dne 16. září 2009, v oblasti práva společností o společnostech s ručením omezeným s jediným společníkem.

⁴¹ SVOBODA, K. – TLÁŠKOVÁ, Š. – VLÁČIL, D. – LEVÝ, J. – HROMADA, J. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. Praha, 2015, s. 33–41.

⁴² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 3. 2015, č. j. 14 Cmo 426/2014-72.

ce, resp. na ty účastníky: a) o jejichž právech a povinnostech má být rozhodováno ve výroku rozhodnutí soudu (společnost, srov. práva společníků dle § 487 odst. 2 OZ *in fine*), nebo b) o jejichž právech a povinnostech se nebude rozhodovat přímo ve výroku, avšak v řízení se o jejich právech a povinnostech přesto jedná a jejich práva a povinnosti mohou být rozhodnutím přímo dotčeny (tj. práva společníků).⁴³

V případě, že soud zjistí, že se řízení neúčastní ti, o jejichž právech nebo povinnostech se v řízení jedná, přibere tyto usnesením do řízení, jakmile se o nich dozví (§ 7 odst. 1 ZŘS). V opačném případě, účastní-li se řízení někdo, kdo účastníkem být nemá, soud jeho účast usnesením ukončí (§ 7 odst. 2 ZŘS). Přibrání, resp. ukončení účasti závisí na hmotném právu, ze kterého vyplývají práva a povinnosti a je zcela irelevantní, zda další účastníci jsou v tomto směru procesně aktivní, neboť procesní aktivita leží, jak již bylo výše uvedeno, i v rukou soudu. Procesní pasivita soudu tak může naopak ve svém důsledku vykazovat prvky libovůle orgánu veřejné moci jako skutečnosti právem reprobované, jsoucí v rozporu s právem na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod⁴⁴ či čl. 6 odst. 1 EÚLP),⁴⁵ neboť jej tíží ústavní maxima čl. 2 odst. 2 Listiny,⁴⁶ dle které lze státní moc (kterou stát vykonává i prostřednictvím moci soudní) uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (obdobně též čl. 2 odst. 3 Ústavy).⁴⁷

Za procesní pochybení soudu lze považovat např. nepřibrání jediného akcionáře do řízení o jmenování opatrovníka akciové společnosti, neboť je zcela nepochybné, že jeho majetková i nemajetková práva a povinnosti vyplývající z hmotného práva budou rozhodnutím o jmenování opatrovníka přímo dotčena (např. omezení volby statutárního orgánu, omezení práva podnikat, svobody usazování, volného pohybu kapitálu, újma dobré pověsti akcionáře a jeho společnosti,⁴⁸ ochrana zahraničních investic⁴⁹ atd.) Z hlediska procesního může být takový akcionář (procesní neaktivitou soudu) zbaven možnosti podání odvolání, jako řádného oprávněného prostředku, ovlivnit výběr osoby opatrovníka, rozsah jeho oprávnění a povinností vůči opatrovníckému soudu, což představuje citelný zásah do jeho hmotných i procesních práv. Ve svém důsledku mu může být upřeno právo na spravedlivý proces, neboť teprve projednáním a pravomocným rozhodnutím odvolacího soudu (soudu vyššího stupně), kterým je dána konečnost, závaznost a nezměnitelnost rozhodnutí,⁵⁰ může dojít k přechodu obdobných práv a povinností statutárního orgánu na opatrovní-

ka dle § 487 odst. 1 OZ. Stejným způsobem by se mělo dle našeho názoru postupovat též v případech, kdy má právnická osoba resp. akciová společnost dva společníky resp. akcionáře, a to v případě, kdy jeden z nich je účastníkem řízení jakožto návrhovatel. Otázka účastenství společníků resp. akcionářů v řízení o jmenování opatrovníka právnické osobě je však problematická v případě, kdy právnická osoba má větší počet společníků, neboť v takovém případě není myslitelné, aby všichni z nich vystupovali v řízení o jmenování opatrovníka právnické osoby jako jeho účastníci. O skutečnosti, že mohou být jmenováním opatrovníka dotčena práva a povinnosti akcionáře resp. společníka, hovoří i ust. § 487 odst. 2 OZ *in fine*, dle kterého platí: „*je-li toho třeba, soud působnost opatrovníka dále vymezí s přihlédnutím k působnosti dalších orgánů právnické osoby, popřípadě i k právům společníků.*“ Z hlediska standardních metod interpretace,⁵¹ tak obrat „dále“ předpokládá, že opatrovníkovi je vždy potřebné vymezit ze strany soudu jeho kompetence. Zákon předpokládá, že v opačném případě, kdy nebudou tyto kompetence vymezeny, může jmenováním opatrovníka dojít k intervencím do práv společníků a orgánů právnické osoby, v daném případě k zásahům do majetkových i nemajetkových práv akcionářů společnosti. Vzhledem k odlišnostem jednotlivých právnických osob (spolky, družstva, veřejné obchodní společnosti) a specifickostí akciové společnosti (vnitřní struktura, vazby mezi společnostmi a jejími orgány, základní kapitál, kvantitativní vliv evropského práva) je vždy v případě akciové společnosti žádoucí stanovit práva a povinnosti jmenovaného opatrovníka vůči dotčeným subjektům, resp. orgánům akciové společnosti.

⁴³ K tomuto LAVICKÝ, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - praktický komentář*. 2015, s. 1012. ISBN 978-80-7478-869.

⁴⁴ K tomu podrobněji viz MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha, 2012. FORMÁNKOVÁ, V. In: Forejtová, M. *Ústavní soudnictví*. Brno, 2014, s. 188 a násl.

⁴⁵ KOSAŘ, D. – KMEC, J. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, J. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha, 2012, s. 735.

⁴⁶ WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod*. Praha, 2012.

⁴⁷ K tomu podrobněji viz SLÁDEČEK, V. – MIKULE, V. – SYLLOVÁ, J. *Ústava České republiky*. Praha, 2007, s. 15 a násl.; KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň, 2009, s. 56 a násl.; FILIP, J. a kol. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha, 2010, s. 46 a násl. nebo nejnověji RYCHETSKÝ, P. – MLSNA, P. – LANGÁŠEK, T. – HERC, T. a kol. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha, 2015, s. 13 a násl.

⁴⁸ Viz ustanovení § 135 odst. 2 OZ.

⁴⁹ BĚLOHLÁVEK, A. J. *Ochrana přímých zahraničních investic v Evropské unii*. Praha, 2010; ŠTURMA, P. – BALÁŠ, V. *Mezinárodní ekonomické právo*. Praha, 2013, s. 303 a násl.

⁵⁰ ZÁHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň, 2013, s. 247–251. WINTEROVÁ, A. – MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 2014, s. 279–289.

⁵¹ Zde zejména z jazykového, logického a teleologického výkladu. K tomu blíže WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*. Praha, 2013; GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň, 2013 či KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha, 1995.

Vraťme se tedy zpět k situaci, kdy soud prvního stupně rozhodne o jmenování opatrovníka právnické osobě a teprve v rámci odvolacího či dovolacího řízení vyjde najevo, že nejednal s úplným okruhem účastníků, neboť do řízení nepřibral ty, jejichž právní postavení může být, nebo dokonce je, vydaným rozhodnutím dotčeno. V takovém případě je řízení zatíženo vadou, kterou nelze v řízení o odvolání či dovolání zhojit a rozhodnutí prvoinstančního soudu musí být zrušeno a věc vrácena nalézacímu soudu. Soud prvního stupně je pak povinen přibrat do řízení opomenutého účastníka a o věci znovu rozhodnout.⁵²

Procesní ochrana oprávněných zájmů orgánů právnické osoby a jejich společníků, jež budou jmenováním opatrovníka dotčeny, souvisí též s otázkou způsobilosti být účastníkem řízení, pro kterou se subsidiárně užije úprava obsažená v § 19 až 21b občanského soudního řádu (dále také „OSŘ“)⁵³. Zatímco v případě opatrovnictví fyzické osoby se ustavení opatrovníka dotýká jen jejich osobních zájmů, v případě právnické osoby významně zasahuje do oprávněných zájmů všech osob, jež tvoří její personální substrát. Způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má právní osobnost ve smyslu § 15 OZ. Dle zákonného vymezení tak způsobilost být účastníkem řízení nemají jednotlivé orgány právnické osoby, ale pouze jejich členové jakožto fyzické osoby. Za účastníka řízení tak nelze přibrat např. dozorčí radu akciové společnosti, neboť sama o sobě nemá právní osobnost, ale jen jednotlivé členy dozorčí rady.

Pro nesporná řízení je rovněž charakteristické, že jejich výsledkem jsou převážně konstitutivní rozhodnutí, která způsobují (s účinky *ex nunc* a *pro futuro*) vznik, změnu nebo zánik právních vztahů, tedy vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností ve sféře hmotného práva a v případě řízení o jmenování opatrovníka tomu není jinak.⁵⁴ Uvedené předpokládá ust. § 487 odst. 2 OZ *in fine*, pokud jde o určení kompetencí k ostatním orgánům (tj. statutárním a dozorčím) a k právům společníků. K tomuto je třeba upozornit na problematiku bodu právní úpravy obsažené v zákoně o zvláštních řízeních soudních, kterým je skutečnost, že rozhodnutí o jmenování opatrovníka právnické osobě je vydáváno ve formě usnesení. Na otázku vykonatelnosti a právní moci rozhodnutí nižší soudy prozatím subsidiárně aplikovaly právní úpravu obsaženou v občanském soudním řádu. Dle našeho názoru došlo při tvorbě zákona o zvláštních řízeních soudních k legislativnímu pochybení, když byla rozhodnutím ve věci jmenování opatrovníka právnické osobě ponechána (ačkoliv se jedná o konstitutivní rozhodnutí)

forma usnesení, které může být interpretováno tak, že v souladu s § 171 OSŘ je vykonatelné, jakmile bylo doručeno, přičemž jej není ani třeba doručovat, jakmile bylo vyhlášeno nebo vyhotoveno.⁵⁵ Tato legislativní chyba resp. chybný výklad nižších soudů vyzní především v souvislosti s paralelně probíhajícím odvolacím řízením. V takovém případě stojí na straně jedné soudem nepravomocně jmenovaný opatrovník, který je ustanoven na základě sice nepravomocného avšak vykonatelného usnesení a který je oprávněn jménem právnické osoby jednat, a na straně druhé pak probíhající odvolací řízení, které teprve může potvrdit či vyvrátit rozhodnutí soudu prvního stupně, na základě kterého byl opatrovník jmenován, neboť konečnost, závaznost a nezměnitelnost rozhodnutí je dána až jeho právní mocí. S tímto výkladem nelze souhlasit. Tuto problematiku lze v současné době překlenout pomocí judikatury Vrchního soudu v Praze,⁵⁶ který dospěl k závěru, že řízení o jmenování opatrovníka se týká statusu právnické osoby a rozhodnutí v této věci je konstitutivním rozhodnutím soudu. Vzhledem k povaze řízení vedeného dle ust. § 85 písm. d) ZŘS, ve kterém se rozhoduje usnesením dle ust. § 25 odst. 1) ZŘS, lze na výrok tohoto usnesení, které je konstitutivním rozhodnutím soudu, aplikovat ust. § 27 ZŘS, že je závazný vůči všem účastníkům řízení i třetím osobám až dnem nabytí jeho právní moci. Vrchní soud tak uzavřel, že vykonatelnost usnesení ve věci samé, které se přímo dotýká statusu právnické osoby, nemůže logicky nastat dříve. Vykonatelnost usnesení o jmenování opatrovníka právnické osobě je tak stanovena dle ust. § 171 odst. 2 OSŘ a nelze ji proto určit dle téhož ustanovení dnem, kdy bylo usnesení doručeno jmenovanému opatrovníkovi, neboť ustanovení OSŘ se v tomto řízení použije pouze tehdy, nestanoví-li dle § 1 odst. 2) ZŘS jinak.⁵⁷

⁵² JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. Praha, 2015, s. 41. Shodně též BUREŠ, J. – DRÁPAL, L. a kol. *Občanský soudní řád I, II*, 1. vyd. Praha, 2009, s. 612–613.

⁵³ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v aktuálním znění
⁵⁴ K tomu např. WINTEROVÁ, A. *Hmotné a procesní právo (nové aspekty)* In: Gerloch, A. (ed.) *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň, 2014, s. 362–371.

⁵⁵ JIRSA a kol., *op. cit.*, s. 41.

⁵⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2016, sp. zn. 7 Cmo 492/2015-306.

⁵⁷ Dle usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2016, sp. zn. 7 Cmo 492/2015-306, nedopadá na daný případ ani usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2001, č. j. 20 Cdo 1827/2000, neboť v dané věci bylo posuzováno ustanovení procesního opatrovníka soudem dle ust. § 29 odst. 2 OSŘ účastníku řízení, který neměl procesní způsobilost. V této věci však byl společností soudem jmenován opatrovník hmotněprávní, jehož postavení je pak zcela odlišné od postavení opatrovníka procesního, neboť v této věci opatrovnictví sleduje ochranu zájmů zastoupené právnické osoby a naplňování jejich práv, a opatrovník pak doplňuje statutární orgán.

Opatrovník obchodní korporace – akciová společnost jako právnická osoba *sui generis*

Akciová společnost je v zákoně o obchodních korporacích definována jako společnost, jejíž základní kapitál je rozvržen na určitý počet akcií (§ 243 ZOK),⁵⁸ a je tak typickým představitelem kapitálové společnosti.⁵⁹ Výsledkem rekodifikace soukromého práva je i úprava akciového práva, která je v retrospektivní komparaci s úpravou obsaženou v obchodním zákoníku liberálnější, neboť umožňuje větší flexibilitu při nastavení řízení společnosti i akcionářských práv a odpovídá tak moderním trendům, vedoucím k liberalizaci soukromoprávní úpravy. Pozitivem je i skutečnost, že se výrazným způsobem zmírnila odpovědnost členů volených orgánů v některých případech (např. možnost stanovení sankce za odpovědnost smluvně) a že občanský zákoník přesněji definuje limity povinnosti péče řádného hospodáře. Tvorba a projev vůle v akciové společnosti představuje složitý proces, do kterého jsou zapojeny všechny osoby tvořící tzv. personální substrát akciové společnosti, provázané komplikovaným systémem kontrolních a odpovědnostních mechanismů.

Organizace akciové společnosti se ostatně historicky vyvinula podle vzoru uspořádání státu a složitost systému dělby moci tomu odpovídá.⁶⁰ Účel tohoto složitého systému je obdobný systému uspořádání a dělby moci ve státě. To znamená, zajistit pomocí různých „brzd a protivah“, aby projevovaná vůle byla skutečně vůlí akciové společnosti vzniklou nezkreslenou transformací vůle akcionářů, aniž je možno nekontrolovaně nahradit tuto vůli vůlí některé z fyzických osob, jež se účastní řízení společnosti, aniž může některá z těchto fyzických osob uzurpovat moc v akciové společnosti a případně ji zneužít k prosazení svých individuálních zájmů před zájmy společnosti.

Jmenováním opatrovníka je pak do tohoto jemného a po mnoho desetiletí opatrně vyvažovaného systému vnášen zcela cizorodý prvek, který jej rozbíjí.⁶¹ Namísto komplikovaně formované vůle akciové společnosti nastupuje z vnějšku vnucovaná vůle opatrovníka stojícího naprosto mimo odpovědnostní a kontrolní mechanismy akciové společnosti.

Ačkoliv lze v případě akciové společnosti s ohledem na současnou judikaturu jmenovat opatrovníka pouze z důvodu potřeby spravování záležitostí akciové společnosti a hájení jejích práv ze strany jmenovaného opatrovníka (§ 486 odst. 1 OZ) a z důvodu rozporu zájmů člena statutárního orgánu se zájmy právnické

osoby (§ 165 odst. 2 OZ),⁶² v praxi jsme se setkali i se situací, kdy byl opatrovník obchodní korporaci jmenován pro rozpor mezi zájmy akcionáře a korporace, přestože korporace měla orgány včetně prokuristy.⁶³

Jak jsme již uvedli, na tvorbě vůle akciové společnosti se ve větší či menší míře podílejí všechny osoby, které společně tvoří její personální substrát a je spíše nepravděpodobné, že by všechny tyto osoby byly neschopné projevit a formovat svou vůli. Opatrovník ovšem není z podstaty věci schopen s takovými způsobilými osobami vstupovat do potřebné vyvážené interakce, neboť jeho funkcí není napomáhat při tvorbě nebo projevu vůle určité osoby, ale tuto vůli nahrazovat vůlí vlastní, a to bez jakékoli hlubší znalosti fungování společnosti uvnitř i navenek. Jmenováním opatrovníka tak budou členové statutárního orgánu i členové dozorčí rady společnosti konfrontačně omezeni ve výkonu práva podílet se na tvorbě vůle společnosti.

Tato skutečnost je obecně v rozporu s principem minimalizace ingerence státu do soukromoprávních vztahů a v případě akcionářů je to navíc i v rozporu s čl. 11 Listiny (resp. čl. 1 dodatkového Protokolu č. 1 k EÚLP), pokud vyjdeme z konstrukce, že podíl na akciové společnosti je vtělen do akcie, kterou chápeme jako soubor práv a povinností akcionáře.⁶⁴ Vzhledem k širokému pojetí vlastnictví zastávaného Evropským soudem pro lidská práva i českým Ústavním soudem totiž do okruhu ochrany čl. 11 Listiny nepochybně spadá i právo akcionáře podílet se na řízení společnosti,

⁵⁸ ŠTENGLOVÁ, I. – HAVEL, B. – CILEČEK, F. – KUHN, P. – ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. Praha, 2013, s. 427; LASÁK, J. – POKORNÁ, J. – ČÁP, Z. – DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. Praha, 2014, s. 1147 a násl.; VÍTEK, J. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 16–54). Komentář*. 1. vyd., Praha, 2014, s. 1817 a násl.

⁵⁹ ČERNÁ, S. – ŠTENGLOVÁ, I. – PELIKÁNOVÁ, I. a kol. *Právo obchodních korporací*. Praha, 2015.

⁶⁰ HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň, 2012, s. 391 a násl. TOMOSZEK, M. Děla moci jako podstatná náležitost demokratického právního státu. In: Jirásek, J. (eds.) *Děla moci: sborník příspěvků sekce ústavního práva, přednesených na mezinárodní vědecké konferenci Olomoucké právnické dny 2013*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense ve spolupráci s PF UPOL, 2014, s. 239 a násl.

⁶¹ Pro ilustraci uvádíme např. jmenování „úřednické vlády“ a její setrvávání (za předpokladu nezískání důvěry v parlamentu) v systému parlamentní (zastupitelské) demokracie, jejíž legitimita může být v průběhu i ex post zpochybňována. Irena Pelikánová a Robert Pelikán v souvislosti s hmotněprávním opatrovnictvím akciové společnosti přiléhavě použili výraz expresivnější („Situace je to podobná, jako kdyby byl Česká republika (...) ustanoven říšský protektor.“)

⁶² Použití ust. § 165 odst. 1 OZ je pro akciovou společnost v souladu s usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 9. 2015, č. j. 7 Cmo 67/2015 – 393, vyloučeno speciálním ustanovením § 443 ZOK, jež ustanovení opatrovníka neumožňuje. Jmenování opatrovníka právnické osobě soudem dle § 165 odst. 1 OZ může nastat, jen není-li této osobě soudem jmenován člen (členové) statutárního orgánu tak, aby byl tento orgán způsobilý rozhodovat. Probíhající řízení o jmenování chybějícího člena (členů) statutárního orgánu dle § 165 odst. 1 OZ věta před středníkem vylučuje jmenování opatrovníka dle § 165 odst. 1 OZ věta za středníkem.

⁶³ Rozhodnutí Městského soudu v Praze 2, sp. zn. Nc 8018/2014.

⁶⁴ ČERNÁ – ŠTENGLOVÁ – PELIKÁNOVÁ a kol. *op. cit.*, s. 385.

a toto právo tak může být státem omezeno jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Ani jedna z těchto podmínek přitom v případě ustavení opatrovníka splněna není.

Vzhledem ke shora uvedenému lze formulovat premisu, že koncept hmotněprávního opatrovníka narušuje základní principy vnitřní organizace právnických osob, přestože ustanovení o opatrovnictví právnické osoby míří zejména na situace neakceschopnosti statutárního orgánu. Pokud však právnícká osoba disponuje nejvyšším a kontrolním orgánem, přičemž oba tyto orgány mohou být plně schopné situaci v právní osobě řešit,⁶⁵ je jasné, že stát nemá prostřednictvím institutu opatrovníka zasahovat do soukromoprávních vztahů, které jsou ovládány primátem vůle.

Již za účinnosti předchozí právní úpravy soukromého práva byly zaznamenány pokusy o řešení situací, kdy v důsledku akcionářských rozporů neměla akciová společnost představenstvo způsobilé jednat, jmenováním hmotněprávního opatrovníka takové společnosti. Tento postup byl však ze strany odborníků kritizován jako nesprávný, a to především z toho důvodu, že tvorba a projev vůle v akciové společnosti představuje složitý proces, ve kterém se diskutují i zcela odlišné názory na její správu, vedení, hospodářské zapojení či ekonomické zatížení. Ve smyslu § 20 OZ je i akciová společnost právní osobou, jež je organizovaným útvarem s právní osobností od svého vzniku do svého zániku (§ 118 OZ). Odbornou veřejností byl tedy vysloven názor, že obchodní společnosti a zejména společnosti akciové jmenovat hmotněprávního opatrovníka nelze,⁶⁶ neboť pro to nejsou dostatečné důvody.⁶⁷ Navíc je třeba se zabývat též obecným účelem institutu opatrovníka, kterým má být pouze **dočasná stabilizace poměrů a obnova normálního fungování právnické osoby**, nikoliv její destrukce.

V praxi je obvykle opatrovníkem jmenována osoba znalá práva, zpravidla advokát nebo osoba zapsaná v seznamu insolvenčních správců. Rozsahem kompetencí se jejich právní postavení přibližuje spíše postavení likvidátora než postavení insolvenčního správce, a to navzdory tomu, že institut opatrovnictví má mít především funkci ochrannou.⁶⁸ V roce 2015 je však praktická zkušenost se jmenováním opatrovníků obchodním korporacím de facto minimální, soudem jmenování opatrovníci nemají s výkonem opatrovnictví zkušenosti a právní úprava je v tomto směru kusá. Soudem jmenování opatrovníci tak tendují k pojetí jejich výkonu způsobem, který je obvyklý u insolvenčních správců. Taková praxe je pro opatrovanou obchodní korporaci zcela novou situací a je těžké se v ní

orientovat zejména tehdy, pokud vedle sebe stojí soudem jmenovaný opatrovník, statutární orgán, prokuristi i dozorčí rada a vedle nich samotní akcionáři. Riziko ohrožení funkčnosti obchodní korporace zde existuje, a to nejméně do doby, než se opatrovník jmenovaný soudem seznámí s vnitřním životem korporace a uspořádá vnitřní poměry korporace a její fungování do budoucna. Je více než zřejmé, že jmenování opatrovníka z vnějšku tak povede k mnoha složitým a někdy až patovým situacím v životě obchodní korporace. Jakým způsobem se pak bude v takovém případě řešit odpovědnost za ušlý zisk obchodní korporace a za jinou majetkovou a nemajetkovou újmu obchodní korporace, to je jen další z mnoha otázek, které opatrovnictví právnické osoby, zejména pak akciové společnosti, vyvolává.

Závěr

Vedle užitečných změn „nový“ občanský zákoník přinesl také pro odbornou i širokou veřejnost některé složitě uchopitelné instituty. Jedním z nich je právě nová úprava opatrovníka právnické osoby, který se jmenuje soudem k ochraně zájmů společnosti. Problémem je, že jmenování opatrovníka právnické osobě se v našem prostředí může stát účinnou metodou převzetí kontroly nad právníckou osobou společníkem,⁶⁹ nebo dokonce osobou, která společníkem není a pouze si ji osobuje.⁷⁰ Tyto osoby pak předtím často záměrně vyvolají u právnícké osoby „potřebu opatrovníka“ a pak podávají návrh na jmenování „svého“ opatrovníka, tj. opatrovníka, který by jako „nástroj“ prosazoval jejich zájmy, které jsou často i v rozporu se zájmy samotné právnícké osoby. Navrhovaná úprava opatrovníka právnické osoby je nedostačující, zmatená a hlavně zbytečná. Mechanismy, jak řešit situaci, kdy společnosti nemají

⁶⁵ Pracovní verze návrhu změn občanského zákoníku s komentářem autorů, dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/infocentrum/aktuality/ministers-tvo-spravedlnosti-uverejnuje-pracovni-verzi-navrhu-zmen-obcanskeho-zakoniku/>.

⁶⁶ PELIKÁNOVÁ, I. – PELIKÁN, R. Lze ustanovit hmotněprávního opatrovníka akciové společnosti? *Právní rozhledy*, 2007, č. 16, s. 601.

⁶⁷ DOLEŽIL, T. – HAVEL, B. Hmotněprávní opatrovník obchodní společnosti letem světem. *Právní rozhledy*, 2007, č. 22, s. 818.

⁶⁸ TICHÝ, L. *Obecná část občanského práva*. Praha, 2014, s. 319–320, 350.

⁶⁹ Ekonom: Když opatrovník řídí naftaře. [8. 1. 2014]. Dostupné na <<http://ekonom.ihned.cz/c1-45574920-kdyz-opatrovnik-ridi-nafta-re>>.

⁷⁰ Čl. 1 Protokolu č. 1 k EÚLP chrání pouze existující majetek, a nikoli nároky, které nejsou dostatečně jisté, aby byly vykonatelné. Proto když osoba zahájí řízení o určení vlastnictví, nelze mluvit o tom, že má majetek. Má pouhou naději, že vnitrostátní soud rozhodne v její prospěch a případná stížnost na porušení čl. 1 Protokolu č. 1 bude neslučitelná *ratione materiae* s EÚLP (Rozhodnutí ESLP ve věci *Masokombinát Příbram, a.s. proti České republice*, ze dne 6. 1. 2011, stížnost č. 41493/04).

funkční statutární orgán, už existují a spolehlivým způsobem ve většině případů fungují (viz § 443 ZOK). Celou řadu otázek a praktických problémů vyvolává též skutečnost, že ve věci opatrovnictví právnických osob je rozhodováno, jak již bylo výše uvedeno, formou usnesení, které může být subsidiárně dle § 171 OSŘ interpretováno jako *ex lege* vykonatelné,⁷¹ ačkoli by bylo žádoucí z hlediska konstitutivnosti rozhodnutí rozhodovat rozsudkem.

Na závěr bychom chtěly podotknout, že tato zatím poměrně nevžitá právní úprava týkající se jmenování opatrovníka akciové společnosti již byla řešena soudem II. stupně, kterým byly některé myšlenky tohoto článku podpořeny. Vrchní soud v Praze svým *usnesením ze dne 11. září 2015, sp. zn. 7 Cmo 67/2015* zpochybnil, zda lze vůbec akciové společnosti opatrovníka dle § 165 odst. 1 OZ ustavit. Soud porovnal obecné ustanovení § 165 odst. 1 OZ a speciální ustanovení pro akciovou společnost v § 443 ZOK. Z tohoto srovnání vyplývá, že u akciové společnosti jsou v souvislosti s možností jmenovat členy statutárního orgánu rozhodnutím soudu v zákoně výslovně uvedeny dvě pod-

mínky. V ustanovení § 165 odst. 1 OZ se nicméně hovoří pouze o neschopnosti rozhodovat. Z toho tedy vyplývá, že speciální ustanovení v ZOK umožňuje širší výklad, tedy nejen neschopnost rozhodovat. Není proto důvod, minimálně z hlediska systematiky zákona, aby bylo ustanovení § 165 odst. 1 OZ použito na akciovou společnost.

Nikoli poslední otázkou, kterou je třeba odborně diskutovat, je úvaha, zda požadovat zvláštní kvalifikaci od osoby, která má funkci opatrovníka vykonávat, a kdo tuto kvalifikaci bude udělovat, popř. zda bude obecně i na opatrovníka vztažen např. požadavek kvalifikace insolvenčního správce.

Jsmo si vědomy toho, že rozbor situací spojených se jmenováním hmotněprávního opatrovníka akciové společnosti může vyvolat širší odbornou diskusi, a jsme připraveny se jí aktivně účastnit.

⁷¹ JIRSA a kol., *op. cit.*, s. 41.

V nakladatelství Wolters Kluwer vychází

PRÁVO PRAKTICKY

RUKOVĚŤ MEDIÁTORA
ANEB CO JE DOBRÉ VĚDĚT
NEJEN KE ZKOUŠKÁM MEDIÁTORA

ROBIN BRZOBOHATÝ
LENKA POLÁKOVÁ
TOMÁŠ HORÁČEK

Wolters Kluwer

Rukověť mediátora aneb Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora

Robin Brzobohatý, Lenka Poláková, Tomáš Horáček

V ediční řadě Právo prakticky vychází dlouho očekávaná publikace Rukověť mediátora aneb Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora. Tato kniha je odrazem zkušeností autorů nasbíraných za posledních deset let v téměř tisícovce mediálních setkání a desítkách tuzemských i zahraničních výcviků. Autoři se snaží nabízet nové přístupy a porozumění technikám a intervencím, které lze v knize nalézt, a hlavně nabízet souvislosti. V celém textu jsou velice otevření a nesnaží se z mediace vytvářet něco, co ve skutečnosti není.

Titul objednávejte na www.obchod.wolterskluwer.cz